UDK 37.01:81’24

O‘ZBEKISTONDA CHET TILLARINI O‘QITISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Muallif: Eshtemirova Marjona
Ta’lim muassasasi: Koson tumani 4-sonli texnikum, chet tili o‘qituvchisi, Qashqadaryo, O‘zbekiston
E-mail: _____

Kalit so‘zlar:
chet tili, xorijiy til ta’limi, kommunikativ kompetensiya, raqamli ta’lim, CEFR, mustaqil ta’lim, interkultural kompetensiya, til siyosati, zamonaviy metodika.

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekistonda chet tillarini o‘qitishning zamonaviy tendensiyalari, ta’lim jarayonida kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlarning o‘rni, raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari hamda interkultural kompetensiyani rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar, zamonaviy pedagogik va metodik adabiyotlar hamda til ta’limiga oid ilmiy qarashlar qiyosiy-tahliliy usulda o‘rganildi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, chet tilini samarali o‘rgatish faqat grammatik bilimlarni berish bilan cheklanmasdan, o‘quvchining real kommunikativ vaziyatlarda mustaqil va maqsadli muloqot qila olish qobiliyatini shakllantirishga yo‘naltirilishi lozim. Shuningdek, raqamli vositalar, loyiha va muammoli topshiriqlar, autentik materiallar hamda o‘z-o‘zini baholash mexanizmlari ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Аннотация

В статье анализируются современные тенденции преподавания иностранных языков в Узбекистане, роль коммуникативного и

компетентностного подходов, возможности цифровых технологий и вопросы формирования межкультурной компетенции. На основе сравнительно-аналитического метода рассмотрены нормативно-правовые документы, современные педагогические и методические исследования. Результаты показывают, что эффективное обучение иностранному языку должно быть направлено не только на усвоение грамматических знаний, но и на формирование способности учащихся самостоятельно использовать язык в реальных коммуникативных ситуациях. Особое значение имеют цифровые ресурсы, аутентичные материалы, проектные задания и инструменты самооценивания.

Abstract

The article examines current trends in foreign language teaching in Uzbekistan, focusing on communicative and competence-based approaches, digital learning tools, and the development of intercultural competence. A comparative and analytical method was used to consider relevant policy documents and modern pedagogical and methodological studies. The analysis demonstrates that effective foreign language education should go beyond grammatical knowledge and develop learners' ability to communicate independently in authentic situations. Digital resources, authentic materials, project-based tasks, and self-assessment instruments can contribute to a more learner-centred and effective educational process.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida chet tillarini bilish shaxsning ta'lim, kasbiy rivojlanish va xalqaro kommunikatsiya imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim kompetensiyalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekistonda ham xorijiy tillarni o'rganish va o'rgatishga davlat siyosati darajasida e'tibor kuchayib, ta'lim tizimining turli bosqichlarida til kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. Xususan, yoshlarni xorijiy tillarga o'qitish tizimini takomillashtirish, talab yuqori bo'lgan tillarni o'zlashtirish

imkoniyatlarini kengaytirish va til o‘qitish bilan shug‘ullanuvchi ta’lim subyektlarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan yangi mexanizmlar joriy etilmoqda [O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2024].

Chet tilini o‘qitish masalasi bugungi kunda faqat darslik va grammatik qoidalarni o‘zlashtirish masalasi emas. Zamonaviy til ta’limida kommunikativ faoliyat, tanqidiy fikrlash, mustaqil ta’lim, raqamli savodxonlik va madaniyatlararo muloqot bilan bog‘liq ko‘nikmalar bir butun tizim sifatida qaralmoqda. Shu sababli O‘zbekistondagi chet tili ta’limining zamonaviy holatini metodik jihatdan tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Tadqiqotning maqsadi va metodologiyasi

Tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekistonda chet tillarini o‘qitishda kuzatilayotgan zamonaviy metodik tendensiyalarni aniqlash va ularning ta’lim samaradorligiga ta’sirini nazariy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilandi: kommunikativ yondashuvning imkoniyatlarini tahlil qilish; raqamli texnologiyalarning til o‘rganishdagi funksiyalarini aniqlash; interkultural kompetensiyaning ahamiyatini yoritish; mavjud muammolarni umumlashtirish va metodik takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, tavsifiy, kontent-tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tahlil uchun O‘zbekistonda xorijiy tillarni rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar, Yevropa til siyosatida qo‘llanadigan CEFR yondashuvi hamda chet tilini o‘qitish metodikasiga oid ilmiy manbalar asos qilib olindi [Council of Europe 2020].

Chet tillarini o‘qitishda kommunikativ yondashuv

Zamonaviy til ta’limining muhim yo‘nalishlaridan biri kommunikativ yondashuvdir. Ushbu yondashuvda til grammatik birliklar majmui sifatida emas, balki real muloqot ehtiyojlarini ta’minlaydigan vosita sifatida talqin qilinadi. Richards va Rodgers metodik yondashuvlar rivojini tahlil qilar ekan, kommunikativ yo‘nalish til o‘rganuvchining ma’noni anglash, fikr bildirish va turli vaziyatlarda til

vositalaridan mos ravishda foydalanish qobiliyatiga urg‘u berishini ko‘rsatadi [Richards, Rodgers 2014].

Kommunikativ yondashuvni amaliyotga tatbiq etishda juftlik va guruh ishlari, rolli o‘yinlar, munozara, axborot almashish topshiriqlari, muammoli vaziyatlar va loyiha faoliyati samarali vositalar bo‘la oladi. Bunday topshiriqlarda o‘quvchi til birliklarini tayyor shaklda takrorlashdan ko‘ra, ularni maqsadli kommunikativ faoliyatda qo‘llaydi. Natijada til materiali faol nutqiy ko‘nikmaga aylanish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Biroq kommunikativ yondashuv grammatikani inkor etmaydi. Aksincha, grammatik bilim kommunikativ vazifani bajarishga xizmat qiladigan vosita sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Demak, zamonaviy darsda shakl va mazmun, aniqlik va ravonlik, nazariya va amaliyot o‘rtasidagi muvozanatni saqlash muhim.

CEFR va kompetensiyaviy yondashuv

Chet tilini o‘zlashtirish darajasini tavsiflashda CEFR tizimi muhim metodik asoslardan biridir. Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan Companion Volume til faoliyatini qabul qilish, ishlab chiqarish, o‘zaro ta’sir va mediatsiya kabi faoliyat turlari orqali batafsil tavsiflaydi [Council of Europe 2020]. Bu yondashuv til o‘rganuvchining faqat “nimalarni bilishi”ni emas, balki “nimalarni bajara olishi”ni aniqlashga imkon beradi.

Kompetensiyaviy yondashuv O‘zbekiston ta’lim amaliyotida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Til darsining natijasi o‘quvchining ma’lum grammatik mavzuni yod olishi bilangina emas, balki uni real kommunikativ vaziyatda qo‘llay olishi bilan o‘lchanishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, dars maqsadlarini “o‘quvchi mavzuni biladi” shaklidan “o‘quvchi mavzu bo‘yicha fikrini og‘zaki va yozma ifodalay oladi” shakliga o‘tkazish metodik jihatdan samaraliroqdir.

Raqamli texnologiyalar va til ta’limi

Raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi chet tilini o‘rganishning makon va vaqt chegaralarini sezilarli darajada kengaytirdi. Elektron lug‘atlar, mobil

ilovalar, videodarslar, onlayn platformalar, raqamli testlar va sun’iy intellektga asoslangan vositalar o‘quvchiga individual sur’atda ishlash imkonini beradi. Bunday vositalarning asosiy afzalligi — til materialini ko‘p kanalli shaklda taqdim etish va tezkor qayta aloqa olish imkoniyatidir.

Shu bilan birga, texnologiyaning o‘zi ta’lim sifatini avtomatik ravishda oshirmaydi. O‘qituvchi raqamli vositani aniq pedagogik maqsad asosida tanlashi kerak. Masalan, yangi so‘zlarni mustahkamlash uchun interaktiv test, tinglab tushunish uchun autentik audio, talaffuzni rivojlantirish uchun ovozli topshiriq, yozma nutq uchun hamkorlikdagi elektron hujjatdan foydalanish mumkin. Demak, “texnologiya uchun texnologiya” emas, “maqsadga xizmat qiluvchi texnologiya” tamoyili muhim.

Interkultural kompetensiyaning ahamiyati

Chet tilini egallash boshqa tilda gapirish bilan cheklanmaydi. Til orqali o‘rganuvchi boshqa jamiyatning qadriyatlari, muloqot me’yorlari, kundalik odatlari va madaniy kodlari bilan ham tanishadi. Kramsch til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy aloqani ta’kidlab, til ta’limida madaniy ma’nolarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi [Kramsch 1993].

O‘zbekistondagi chet tili darslarida interkultural kompetensiyani rivojlantirish uchun madaniyatlararo taqqoslash, autentik matnlar, videolar, turli mamlakat vakillarining kundalik hayotiga oid materiallar va kommunikativ vaziyatlardan foydalanish mumkin. Bunda o‘zbek madaniyatini ham chet tilida ifodalashga e’tibor qaratish zarur. Chunki xalqaro muloqot faqat xorijiy madaniyatni qabul qilish emas, balki o‘z madaniyatini ham tushunarli tarzda taqdim eta olishni talab qiladi.

Mustaqil ta’lim va o‘quvchi markazli dars

Zamonaviy ta’limning yana bir muhim tendensiyasi o‘quvchi markazli yondashuvdir. Bunda o‘quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki o‘z ta’lim jarayonini boshqarishda faol ishtirok etuvchi subyekt sifatida qaraladi. Harmer til

darsini tashkil etishda o‘quvchilarning ehtiyojlari, faol ishtiroki va amaliy mashg‘ulotlarga jalb etilishini muhim omil sifatida ko‘rsatadi [Harmer 2007].

Mustaqil ta’limni rivojlantirish uchun o‘quvchilarga haftalik individual vazifalar, o‘qish kundaligi, so‘z boyligini mustaqil oshirish rejasi, mini-loyihalar va o‘z-o‘zini baholash varaqalarini berish mumkin. Bunda baholash faqat yakuniy natijani aniqlash vositasi bo‘lib qolmasdan, o‘quvchiga keyingi rivojlanish yo‘nalishini ko‘rsatuvchi mexanizmga aylanishi kerak.

O‘zbekistonda chet tili ta’limini rivojlantirishning dolzarb masalalari

O‘zbekistonda chet tillarini o‘qitishni rivojlantirish bo‘yicha siyosiy va tashkiliy choralar kuchayib borayotganiga qaramay, ta’lim amaliyotida bir qator masalalar mavjud. Birinchidan, o‘quvchilarning boshlang‘ich til darajasi, motivatsiyasi va ta’lim sharoitlari turlicha. Ikkinchidan, ayrim darslarda kommunikativ faoliyatga ajratiladigan vaqt yetarli bo‘lmasligi mumkin. Uchinchidan, raqamli resurslardan foydalanish sifati o‘qituvchining metodik tayyorgarligiga bevosita bog‘liq.

2024-yil 27-iyundagi PQ-239-son qarorda yoshlarni xorijiy tillarga o‘qitish jarayonlarini takomillashtirish, talab yuqori bo‘lgan chet tillarini mukammal o‘zlashtirish uchun sharoitlarni kengaytirish va bu yo‘nalishdagi ta’lim subyektlarini qo‘llab-quvvatlashga doir vazifalar belgilangan [O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2024]. Bu vazifalar til ta’limini faqat miqdoriy kengaytirish emas, balki uning sifatini oshirish masalasini ham dolzarb qiladi.

Shu asosda quyidagi metodik yo‘nalishlarni ustuvor deb hisoblash mumkin: o‘qituvchilarning zamonaviy metodika va raqamli pedagogika bo‘yicha malakasini muntazam oshirish; darslarda real kommunikativ vazifalar ulushini ko‘paytirish; o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos differensial topshiriqlarni ishlab chiqish; autentik materiallardan tizimli foydalanish; o‘z-o‘zini baholash va refleksiya mexanizmlarini joriy etish.

Natijalar va muhokama

Tahlil natijasida O‘zbekistonda chet tili ta’limining samaradorligini oshirish uchun uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalish alohida ahamiyatga ega ekani aniqlandi: kommunikativlik, raqamlashtirish va shaxsga yo‘naltirilganlik. Kommunikativ yondashuv tilni amalda qo‘llashni kuchaytirsa, raqamli vositalar individual ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘quvchi markazli yondashuv esa o‘rganuvchining mas’uliyati va mustaqilligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu uch yo‘nalishni birlashtiruvchi modelni quyidagicha ifodalash mumkin: “maqsad → kommunikativ vazifa → raqamli/ autentik resurs → mustaqil yoki hamkorlikdagi faoliyat → qayta aloqa → o‘z-o‘zini baholash”. Bunday ketma-ketlikda o‘qituvchi bilim manbai bo‘lishdan tashqari, ta’lim jarayonining tashkilotchisi va fasilitatori vazifasini bajaradi. O‘quvchi esa o‘z natijasini kuzatish, xatolarini tahlil qilish va keyingi maqsadini belgilash jarayoniga jalb qilinadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, chet tilini o‘qitish samaradorligini faqat test natijalari orqali baholash yetarli emas. Og‘zaki muloqot, yozma fikrni izchil bayon qilish, tinglab tushunish, o‘qish, mediatsiya, mustaqil ta’lim va madaniyatlararo vaziyatlarda mos harakat qila olish kabi ko‘rsatkichlar ham kompleks baholanishi kerak [Council of Europe 2020].

Amaliy takliflar

Birinchi taklif — har bir mavzu uchun kamida bitta real kommunikativ vazifani rejalashtirish. Masalan, “Kasblar” mavzusida o‘quvchi kasb nomlarini yodlash bilan cheklanmasdan, ish suhbatini modellashtirishi, kasb tanlash sabablarini tushuntirishi yoki o‘z kelajak kasbi haqida qisqa taqdimot qilishi mumkin.

Ikkinchi taklif — raqamli vositalarni darsning maqsadiga mos ravishda integratsiya qilish. Uchinchi taklif — baholashni jarayon bilan bog‘lash: o‘quvchi o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashi, keyingi vazifa uchun individual maqsad qo‘yishi kerak. To‘rtinchi taklif — mahalliy va xalqaro madaniy materiallarni birgalikda qo‘llash orqali interkultural kompetensiyani rivojlantirish.

Beshinchi taklif — o‘qituvchilar uchun amaliy metodik hamjamiyatlar va tajriba almashish mexanizmlarini kengaytirish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda chet tillarini o‘qitishning zamonaviy bosqichi til bilimlarini berishdan kompetensiyalarni shakllantirishga, o‘qituvchi markazli darsdan o‘quvchi faoliyatiga, faqat an’anaviy resurslardan esa raqamli va autentik materiallar uyg‘unligiga o‘tishni talab etmoqda. Kommunikativ yondashuv, CEFR tamoyillari, raqamli texnologiyalar, mustaqil ta’lim va interkultural kompetensiyani bir tizimda tashkil etish chet tili ta’limining amaliy samaradorligini oshirishi mumkin.

O‘zbekistonda xorijiy tillarni rivojlantirish bo‘yicha davlat siyosati uchun yaratilayotgan tashkiliy imkoniyatlar metodik yangilanishlar bilan qo‘llab-quvvatlangandagina barqaror natija beradi. Shu sababli kelgusidagi tadqiqotlarda alohida hudud, ta’lim bosqichi yoki muayyan chet tili kesimida amaliy tajribalarni empirik ma’lumotlar asosida o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. 235 p.

Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 4th ed. Harlow: Pearson Longman, 2007. 448 p.

Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1993. 295 p.

Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.

Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. 5th ed. White Plains, NY: Pearson Education, 2007. 410 p.

Ellis R. The Study of Second Language Acquisition. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1148 p.

Nation I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 624 p.

Hockly N., Clandfield L. Teaching Online: Tools and Techniques, Options and Opportunities. 2nd ed. London: Bloomsbury Academic, 2016. 240 p.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida: PQ-5117-son, 19.05.2021.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlarni xorijiy tillarga o‘qitish tizimi samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida: PQ-239-son, 27.06.2024.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida xorijiy tillarni o‘qitishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 701-son qaror, 21.08.2019.